

K problematice dědičného hříchu

Odpověď Štěpánu Filipovi

Tomáš Machula

Kolega Štěpán Filip¹ v minulém čísle *Studia theologica* reaguje na můj článek² a nesouhlasí přitom se dvěma body. Jedná se o otázku dogmatizace prvotního hříchu a o místo biblické exegeze při porozumění dogmatu. Oba body spolu do značné míry souvisí. Dříve než se k těmto bodům dostanu, rád bych na úvod podotkl, že bych se přimlouval za kolegiální čtení textů, které nedomýšlí věci k horšímu, a za věcný a nementorský přístup k diskutujícímu. Příkladem prvního může být poznámka kolegy Filipa, že redukuji Boží slovo na pouhé Písmo svaté (s. 75). Nic takového samozřejmě nedělám. Mluvím pouze o konkrétním případě, kterým je výklad jistého místa Písma. Když v této souvislosti mluvím o Božím slovu, samozřejmě tím nijak netvrdím, že Boží slovo je totéž co Písmo,³ a ani to dle mého soudu nejde z mého textu vyčíst bez zmíněného „domýšlení“. Druhá poznámka se týká osobního tónu úvodu a závěru. Kolega Filip se o mně vyjadřuje pozitivně a přátelsky, ale tónem, který dle mého soudu není pro odbornou diskusi vhodný a který pokládám za mentorský a nepřilíš věcný. Jsem samozřejmě rád, že ujišťuje o svých dobrých úmyslech i o tom, že nemá nic proti mé osobě, že jsem sám neměl zlé úmysly atd. Nic jiného bych od něj ani nečekal. To by ale měl být přístup samozřejmý u každého, bez ohledu na to, zda dotyčného znám nebo ne, zda si ho z nějakých důvodů vážím nebo ne apod. Měl by být tak samozřejmý, že bychom snad neměli mít potřebu ho opakovaně deklarovat. Uctivý přístup ke kolegovi a držení se na věcné rovině by mělo být naprosto dostačující. Pokud se v odborné diskusi potřebujeme stále navzájem ujišťovat, že se máme rádi, a že nám jde pouze o věc, pak se mi tato excesivní slušnost a vstřícnost jeví spíše jako indikátor nezdravé situace v české teologické obci, kdy se něco, co by mělo být samozřejmým předpokladem, musí dlouze zdůrazňovat. Proto bych sám pokládal za zbytečné ujišťovat čtenáře, že se kritickou replikou kolegy a bratra Štěpána Filipa necítím nijak uražen. Ale pojďme k věci samotné.

Kolega Filip interpretuje mé stanovisko v podstatě jako odmítnutí vykládat první kánon příslušného dekretu Tridentského koncilu jako prohlášení o prvotním hříchu. Domnívám se, že celek mého článku dává jasně najevo, že neodmítám fakt prvotního hříchu jako takový.⁴ Podobně ani neodmítám to, že kánon mluví o prvotním hříchu – pouhé přečtení textu kánonu to dává zřetelně najevo. Pokud existuje nějaký dědičný hřích, a ten existuje a je nadto i dogmaticky potvrzena jeho existence a jeho povaha, pak musí mít nějakou příčinu, původ. Prvotní hřích jakožto pů-

¹ Š. M. FILIP, „Kritické poznámky na okraj článku ‚Je možná nová teologie dědičného hříchu?‘“, *Studia theologica* 11, č. 2 [36] (2009): 72–77.

² T. MACHULA, „Je možná nová teologie dědičného hříchu?“ *Studia theologica* 10, č. 4 [34] (2008): 14–32.

³ Srov. *Dei verbum* 9.

⁴ Je ale pravda, že ho – nutno říci, že k mému velkému překvapení – tímto způsobem interpretoval prof. Pospíšil (viz jeho reakci v předminulém čísle a mou odpověď v minulém čísle *Studia theologica*).

vod současného stavu označovaného jako „dědičný hřích“ je tedy podle mého soudu něco nezpochybnitelného. Pokud mluvím o tom, že se první kánon zmíněného dekretu netýká prvotního hříchu, nejde mi o existenci prvotního hříchu jako takovou, ale o konkrétní popis toho, co přesně prvotní hřích byl. Na několika místech svého článku mluvím o problematičnosti „historicity Adama“. Tím samozřejmě nemyslím historicitu nějakého prvního člověka, neboť pokud lidstvo neexistuje od věčnosti, museli nějací první lidé být. Myslím tím historicitu konkrétního biblického vyprávění o prvotním hříchu. Mluvím-li v tomto kontextu o „Adamovi“, jedná se mi tedy o biblického Adama se vším všudy, co o něm kniha *Genesis* říká. A tvrdím, že doslovné čtení tohoto biblického textu (historicity tohoto biblického Adama) není předmětem prvního kánonu tridentského dekretu. První kánon mluví o tom, že první Adam „přestoupil v Ráji Boží přikázání“. To je ale v podstatě totéž jako říci, že zhřešil, neboť „přestoupení Božího přikázání“ je jedna z možných definic pojmu „hřích“. Jak přesně k tomu ale došlo, v jaké věci a za jakých okolností, už dogma neříká. Proto nepopisuje prvotní hřích, pouze konstatuje, že byl hříchem, což ostatně není nijak překvapivé. Dále pak popisuje následky, které to na prvního člověka mělo: ztrátu svatosti, spravedlnosti, hněv Boží, smrt a změnu celé své bytosti k horšímu. Tyto následky prvotního hříchu jsou však v podstatě totožné s tím, čemu říkáme hřích dědičný, s tím rozdílem, že do této situace se první člověk dostal svou vinou, kdežto u dalších pokolení jde o hřích pouze analogický. Je to popis situace člověka, který není ve stavu nevinnosti. Jak přesně označíme nějakým zkratkovitým nadpisem obsah tohoto dogmatu, není zas až tak důležité. Důležitý je obsah sám. A ten nám říká, že prvotní hřích byl a jaké měl následky. Jak už jsem řekl, to první pokládám za natolik jasné a neproblematické, že o tom není třeba mluvit, to druhé za v podstatě totožné s tím, co se dočteme v kánonech následujících podrobněji. Co tam ale nenajdeme, je přesný popis toho, jak k prvotnímu hříchu došlo a v čem přesně spočíval (že spočíval v přestoupení přikázání, specifikuje „hříšnost“, ale nikoli „prvotnost“). Když tedy říkám, že obsahem prvního kánonu není prvotní hřích, myslím tím přesně to, o čem mluvím na příslušném místě několikrát – že obsahem dogmatu není potvrzení doslovného čtení onoho místa *Genesis*, tedy konkrétní situační popis události prvotního hříchu.

Otázka reinterpretace tridentského dogmatu se samozřejmě nemůže týkat změny jeho podstatného obsahu, ale spíše upřesnění a kontextualizace tohoto trvale platného obsahu. Má pozice, kterou jsem se snažil ve svém článku hájit, spočívá v označení historizujícího čtení *Genesis* nikoli jako trvale platného obsahu dogmatu, ale jako kontextu celé výpovědi. Podstatou dogmatu dle mého soudu nebylo rozhodnutí o adekvátnosti doslovného historického čtení *Genesis*, ale o následcích prvotního hříchu (které jsou ovšem v podstatě totožné s následky hříchu dědičného).

Druhou oblastí je problematika výkladu dogmatu a místa biblické exegeze v ní. Kolega Filip odmítá mé tvrzení, že je k výkladu dogmat potřeba řady pomocných věd, protože by se stal problematickým hlavní smysl dogmatických výroků, totiž objasňovat a vysvětlovat to, co je v pokladu víry temné nebo obsažené implicitně (s. 74). Doufám, že se nyní nedopouštím toho, co jsem výše kritizoval jako domýšlení k horšímu, neboť kolega Filip o něco dále upozorňuje, že jsou tyto disciplíny důležité k lepšímu porozumění. Rád bych zde upozornil, že v podstatě jakýkoli text potřebuje výklad, a zvláště to platí pro texty, jejichž obsah je nesamozřejmý a netriviální

a které vznikly před několika staletími. Každé takové sdělení je psáno s použitím slov, která i při zachování svého smyslu (jak tomu u většiny teologických pojmů je) mění kontexty, ve kterých jim lidé rozumí apod. Cílem musí být samozřejmě porozumět obsahu sdělení, a nikoli upravit si jeho význam (ať už je ve skutečnosti jakýkoli) do pro mě přijatelné podoby – v tom s kolegou Filipem naprosto souhlasím.

Problém pravděpodobně nespočívá v hodnocení pomocných disciplín pro interpretaci dogmatu. V tom se s kolegou Filipem asi shodneme. Bude spočívat spíše v něčem jiném. Pokusím se nejprve zopakovat jeho námitku tak, jak jí rozumím, a poté vysvětlím svůj postoj k této věci. Rozumím celé věci tak, že se kolega Filip obává relativizace dogmatu způsobené jeho podřízením odborné disciplíně, kterou je biblická exegeze. To by bylo jednak nekorektní kvůli podřizování trvale platných výroků ve věcech víry proměnlivé lidské vědě, jednak kvůli špatné zkušenosti s mnohými exegety, kteří jsou schopní najít v Písmu v podstatě cokoli.

V tomto bodě samozřejmě s kolegou Filipem souhlasím, nicméně je to pozice vzdálená tomu, co zastávám a co jsem se snažil nastínit. Šlo mi o to, že dogma zachycuje zjevení, jehož významnou část představuje Písmo. Písmu nějak rozumíme a toto porozumění se může v dílčích bodech měnit (samozřejmě nikoli tak, že by to stavělo na hlavu víru církve). Citace Písma v dogmatické formulaci předpokládá, že danému citátu nějak rozumíme. Při tom ovšem nutně vnášíme do dogmatu své porozumění Písmu. Co je to porozumění Písmu? Je to nějaký výklad daného textu, čili jeho exegeze. Úsilí o správné porozumění Písmu přece vůbec není omezeno na omezenou skupinu expertů. Výklad Písma má více vrstev⁵ a je věcí celé církve. Písmo vykládají nejen teologové, ale každý člověk, který čte Písmo. Vykládá ho také, a především magisterium, které samozřejmě z běžného čtení vychází a jemu zase slouží. Využívá přitom práce teologů, pro které zase slouží jako korektiv a ukazatel. Mluvím-li tedy ve svém článku o potřebě exegeze, nechci se omezovat pouze na „lidsky-vědeckou autoritu“, jak se domnívá kolega Filip, ale porozumění Písmu v církvi jako takovému.

Jestliže kolega Filip říká, že „dogmata jsou prvotním výkladem Písma svatého“ (s. 75), má samozřejmě pravdu, ale nikoli celou, pokud bychom chápali situaci v tom smyslu, že dogma jasně určuje správné chápání obsahu Písma a tím celá věc končí. Je třeba říci, že to platí i naopak. Správně chápané Písmo pomáhá porozumění dogmatu. Vztah mezi Písmem a dogmatem zde není jednoduše jednosměrný, ale oboustranný.

Tolik tedy k podnětům kolegy a bratra Štěpána Filipa, za které mu děkuji a doufám, že jsem tímto vyjasnil svou pozici dostatečně. Pro přesnost ještě jednou opakuji, že neodmítám prvotní hřích (po pravdě řečeno, něco takového by mě ani nenapadlo) ani to, že jeho existence se v dogmatu nachází (možná jsem se neobratně vyjádřil v tom smyslu, jakoby první kánon neměl s prvotním hříchem naprosto nic společného) a konečně nenadřazuji vědeckou exegezi jako teologickou disciplínu dogmatům. Tvrdím pouze, že předmětem prvního kánonu tridentského dekretu o dědičném hříchu není historické čtení druhé či třetí kapitoly *Genesis* a že nám nic neříká ani o tom, v čem přesně spočíval prvotní hřích (kromě toho, že to byl hřích čili přestoupení Božího zákona). Pokud se mnou kolega Filip nebude souhlasit v těchto věcech, můžeme vést diskusi dál. Rád se nechám přesvědčit o omylu.

⁵ Zde se odkazují na známé věci, které shrnuje např. dokument Papežské biblické komise *Výklad Bible v církvi*.